

1

รูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมโดย การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน เขตหลักสี่

Model of Art and Cultural Revitalization and
Preservation by the Participation of the Cultural
Networks and Laksi Communities

ศรัณพร ชวนเกริกกุล และ ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์

Sarunporn Chuankrerkul and Siriporn Pongsrirojana

รูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของ เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนเขตหลักสี่*

Model of Art and Cultural Revitalization and Preservation by
the Participation of the Cultural Networks and Laksi Communities

ศรัณพร ชวนเกริกกุล¹ และ ศิริพร พงศ์ศรีโรจน์²

Sarunporn Chuankrerkul and Siriporn Pongsrirojana

¹คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกริก กรุงเทพฯ 10220 ประเทศไทย

e-mail : sarunporn11@hotmail.com

Faculty of Business Administration, Krirk University, Bangkok 10220, Thailand

e-mail : sarunporn11@hotmail.com

²คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกริก กรุงเทพฯ 10220 ประเทศไทย

e-mail : siriporn_pongsrirojana@hotmail.com

Faculty of Business Administration, Krirk University, Bangkok 10220, Thailand

e-mail : siriporn_pongsrirojana@hotmail.com

Received : September 3, 2020 Revised : November 5, 2020 Accepted : November 11, 2020

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่ ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรม และศึกษารูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่ โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน เป็นการวิจัยฐานชุมชนหรือการวิจัยท้องถิ่น (Community Based Research หรือ CBR) ซึ่งเน้นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและนักวิจัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผลของการวิจัยพบว่า ศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่ที่สำคัญมีด้วยกัน 5 แขนง ประกอบด้วย หัวโขน หุ่นกระบอก หุ่นสาย โขนเด็ก และว่าว โดยหัวโขนจะมีความละเอียดประณีตของลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ เป็นงาน

*บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “รูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนเขตหลักสี่” ที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย จากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และมหาวิทยาลัยเกริก

ทำมือทุกขั้นตอน หุ่นกระบอกจะมีความโดดเด่น คือ หุ่นทุกตัวสามารถสวมตา
 อ้าปาก กระพริบตา กำมือและขยับนิ้วได้ หุ่นสายจะมีอัตลักษณ์ที่ชัดเจนโดยเป็น
 หุ่นไทยร่วมสมัย คือ มีความเป็นพื้นบ้านและมีความทันสมัยผสมผสานกันทั้งเนื้อหา
 และบุคลิกลักษณะของหุ่นว่าวหลักสี่ มีจุดเด่น คือ กระดาษที่นำมาทำว่าวเป็น
 กระดาษสาอย่างดี เหนียวและทน โดนน้ำได้ ลวดลายจะเน้นในเรื่องของการ
 อนุรักษ์ไทยเป็นสำคัญ ส่วนโขนเด็ก เจ้าของภูมิปัญญาเปิดโอกาสให้เยาวชนใน
 ชุมชนมาเรียนรู้ได้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย และสามารถนำสิ่งที่ได้เรียนรู้ไปแสดงตามที่
 ต่างๆ เพื่อให้มีรายได้เสริมต่อไปได้ ในการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อศิลปวัฒนธรรม
 พบว่า ชุมชนในพื้นที่ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่ทั้ง 5
 แขวง เจ้าของภูมิปัญญาแต่ละแขวงต่างอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมที่ตนมีโดยลำพัง
 จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักแก่ชุมชนนอกพื้นที่ โดยไม่ได้รับการสนับสนุนใดๆ จาก
 หน่วยงานในพื้นที่ โดยเฉพาะศิลปะว่าวของเขตนั้น กำลังจะสูญหายไปจากชุมชน
 ทั้งที่ว่าวหลักสี่มีเอกลักษณ์ อยู่คู่กับเขตหลักสี่มานาน การศึกษารูปแบบการฟื้นฟู
 และสืบสานศิลปวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วม พบว่า ความพยายามให้ชุมชนได้
 เข้ามามีส่วนในการริเริ่ม ร่วมคิด ควบคุม ดำเนินงาน ประเมินผล และรับ
 ผลประโยชน์ร่วมกัน สามารถสร้างการมีส่วนร่วมได้เป็นอย่างดี

คำสำคัญ : การฟื้นฟูและสืบสาน; ศิลปวัฒนธรรม; การมีส่วนร่วม; เขตหลักสี่

Abstract

The objectives of this model of art and cultural revitalization and preservation by the participation of the cultural networks and Laksi communities research were to 1) investigate the body of knowledge of Laksi District arts and culture, 2) investigate the community participation in the restoration and the passing on their arts and culture, and 3) analyze the approach of the Laksi District arts and culture restoration and the passing on with the participation of the community networks. This research was a community-based research (CBR) which emphasized the cooperative learning between

the community and the researcher. The research methodology used was the qualitative research method. The results showed that the Laksi District arts and culture were consisted of five categories as follows: the making of Khon Masks, puppetry, marionette, Khon performance by children, and kite-making. First, the Khon Masks were made with the elaborate and delicate pattern and reflected the identity design exactly the same process as their ancestor's. The works were completed by hand. Second, in terms of the puppetry, the puppets were able to move parts of their bodies. They could open or wink their eyes, open their mouths, grasp their hands and move their fingers. Third, in terms of the marionette, the story was based on the folklore with the modern way of life integrated in the story and the personality of the marionettes. Fourth, the distinctive feature of Laksi kite-making was the use of good quality, durable and water-proof mulberry paper. The design emphasized the preservation of Thai arts. Fifth, in terms of Khon performance by children, the local wisdom owner had provided the opportunity for the children in the community to learn and practice Khon masked play free of charge, and the learners were able to perform anywhere to earn extra income in their future. As for the community participation, the results revealed that the community people of Laksi District did not participate in any of the five arts and culture programs. The wisdom owners of the local five arts and culture categories who valued highly their artistic skills preserved their arts and culture by themselves without any support from the public sectors in Laksi District and the community. Especially, the art of kite-making which was gradually disappearing from the community, despite the fact that its identity had been in the community for so long. Moreover, the results of

the analysis of the approach of the community participation of the arts and culture restoration and passing on revealed that the attempts of having the cooperative learning with the community in all phases starting from initiation, sharing ideas, controlling, operating, evaluating and receiving benefits.

Keywords : Revitalization and Preservation; Art and Cultural; Participation; Laksi District

บทนำ

เขตหลักสี่ เป็นเขตการปกครองหนึ่งของกรุงเทพมหานคร อยู่ในกลุ่มเขตกรุงเทพเหนือ ตั้งอยู่บริเวณทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาหรือฝั่งพระนคร มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่การปกครองต่าง ๆ โดยทิศเหนือ ติดต่อกับเขตดอนเมือง มีคลองตาอูฐ คลองเปรมประชากร และคลองวัดหลักสี่เป็นเส้นแบ่งเขต ทิศตะวันออก ติดต่อกับเขตบางเขน มีคลองถนนเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศใต้ ติดต่อกับเขตจตุจักร มีคลองบางเขนเป็นเส้นแบ่งเขต ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมืองนนทบุรีและอำเภอปากเกร็ด จังหวัดนนทบุรี มีคลองประปาเป็นเส้นแบ่งเขต มีเขตการปกครองย่อยออกเป็น 2 แขวง ได้แก่ แขวงทุ่งสองห้อง และแขวงตลาดบางเขน โดยใช้คลองเปรมประชากรฝั่งตะวันออกเป็นเส้นแบ่งเขตการปกครองระหว่าง 2 แขวงดังกล่าว มีพื้นที่ 22.841 ตารางกิโลเมตร และมีประชากรรวมทั้งสิ้น 105,588 คน (สำนักงานเขตหลักสี่, 2560) และมีชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่รวม 81 ชุมชน

เขตหลักสี่ เป็นเขตที่มีสถานที่สำคัญและความน่าสนใจทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก มีศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์มากมาย ได้แก่ หัวโชน ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนตลาดบางเขนโดยการนำของ นายถนอม มีเท่า ช่างฝีมือที่สามารถรักษาเอกลักษณ์และคงความงดงามของศิลปะการประดิษฐ์หัวโชนไว้ได้อย่างสมบูรณ์แบบ เกิดขึ้นมาเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2521 ซึ่งหัวโชนลุดถนอม เขตหลักสี่มีรูปร่าง รูปทรงของหัวโชนที่เป็นเอกลักษณ์ไม่เหมือนใคร หุ่นกระบอก ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนแขวงตลาดบางเขน เกิดขึ้นมาเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2540 โดย

การนำของ นายนิเวศ แววมณะ ผู้มีใจรักในศิลปวัฒนธรรมไทยและนักสร้างสรรค์งานประดิษฐ์หุ่นกระบอกไทยที่ประยุกต์จากรูปแบบหุ่นกระบอกในราชสำนักมาให้มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง หุ่นสายเสมา ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนสุขสรรค์ เกิดขึ้นมาเมื่อประมาณ ปี พ.ศ. 2545 โดยการนำของ นายนิมิตร พิพิธกุล นักสร้างสรรค์งานประดิษฐ์หุ่นสายเสมาที่มีเอกลักษณ์ ผู้ที่ใช้หุ่นสายเป็นสื่อศิลปะประจำท้องถิ่นในการสื่อสารเรื่องราวของชุมชนหลักสี่ในอดีตที่เขตอนั้นไม่มี โขนเด็ก ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนแฟลตตำรวจสื่อสารโดยการนำของ นายจักรินทร์ ดีเลิศ ผู้ซึ่งรักในศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ มุ่งหวังที่จะสืบสานให้เยาวชนในพื้นที่ที่มีใจรักและมีรายได้จากการแสดง และว่า ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนเคหะบางบัว โดยการนำของ นายกฤษณ์ บุญนุก ผู้มีความเชี่ยวชาญด้านการทำวาวหลายแบบหลายชนิดและมีเอกลักษณ์เฉพาะ เนื่องจากวาวส่วนใหญ่จะมาจากจินตนาการที่ไม่เหมือนใคร ซึ่งศิลปะแต่ละแขนงนั้น ชุมชนเขตหลักสี่ส่วนใหญ่ให้ความรักและห่วงหาพัน ความเฟื่องฟูประกอบกับการมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของศิลปวัฒนธรรมดังกล่าว จึงนำมาซึ่งคำขวัญของเขตหลักสี่ที่ว่า “วัดหลักสี่งามวิจิตร แหล่งผลิตวาวไทย เลื่องลือไกลหัวขบวนนำยล เขตหลักสี่”

ทว่าในปัจจุบันเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่มีมาอย่างยาวนานของเขตหลักสี่ โดยเฉพาะศิลปวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์อันทรงคุณค่าของเขตหลักสี่บางแขนง กำลังจะสูญหายไป โดยหัวขบวนจากชุมชนตลาดบางเขนซึ่งมี นายถนอม มีเท่าช่างฝีมือผู้ริเริ่มการประดิษฐ์หัวโขนที่มีเอกลักษณ์ ก็กำลังจะท้อใจจากความไม่เห็นคุณค่าของศิลปะของชุมชนและเยาวชนในพื้นที่ ทั้งที่มีความพยายามในการแก้ปัญหาโดยเปิดให้เยาวชนตลอดจนคนในพื้นที่ที่สนใจได้มาเรียนรู้โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายที่บ้านพัก แต่ชุมชนและเยาวชนในพื้นที่ก็ยังให้ความสนใจน้อย หุ่นกระบอกที่มีเอกลักษณ์จากชุมชนแขวงตลาดบางเขนซึ่งมี นายนิเวศ แววมณะ เป็นผู้ริเริ่ม โดยให้ความสำคัญในการเผยแพร่งานประดิษฐ์และการแสดงหุ่นกระบอกนอกพื้นที่เขต เนื่องจากที่ผ่านมาไม่ได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากทางหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ประกอบกับชุมชนและเยาวชนในพื้นที่ยังไม่เห็นคุณค่าและไม่ใส่ใจในศิลปะหุ่นกระบอกเท่าที่ควร หุ่นสายเสมาจากชุมชนหมู่บ้านสุขสรรค์ซึ่งมี นายนิมิตร พิพิธกุล เป็นผู้ริเริ่ม มีความตั้งใจที่จะเผยแพร่สร้างสรรค์งานประดิษฐ์และการแสดง

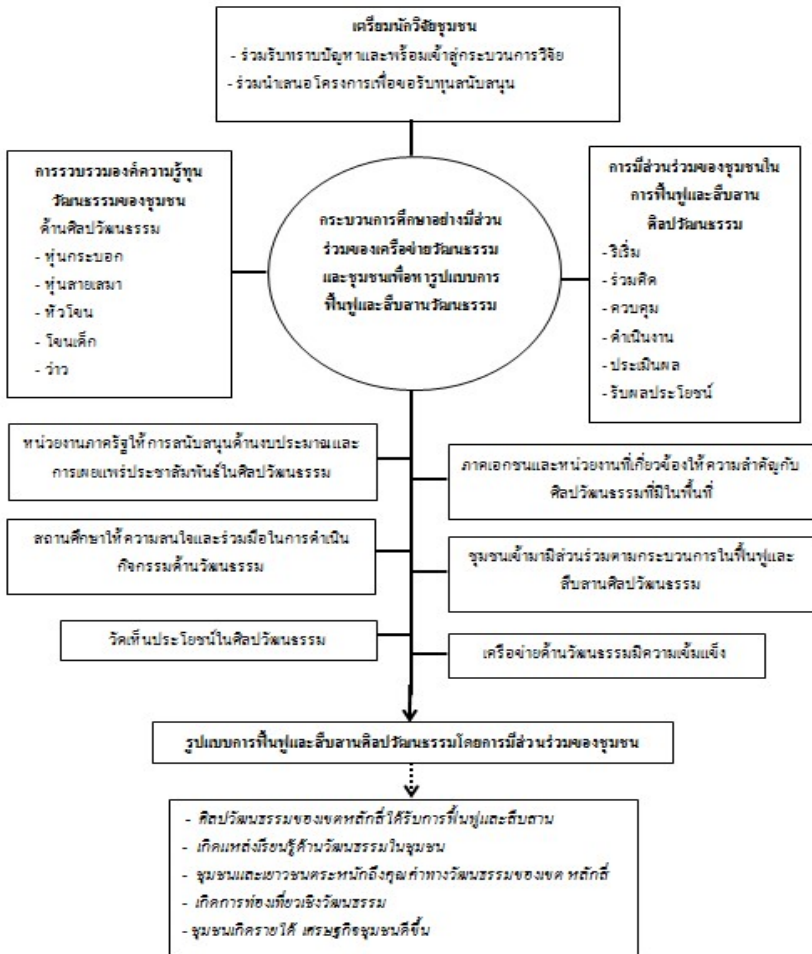
หุ่นสายเสมาที่มีเอกลักษณ์ให้ชุมชนและเยาวชนในพื้นที่ได้เห็นคุณค่า โดยเข้าร่วมในทุกกิจกรรมที่สำนักงานเขตจัด รวมถึงการประสานกับทางโรงเรียนในพื้นที่เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ แต่ก็ไม่ได้รับความสนใจเท่าที่ควร ด้วยเหตุผลของทางโรงเรียนที่ว่าโรงเรียนมีกิจกรรมทั้งในและนอกหลักสูตรมากอยู่แล้ว และมองว่าหุ่นสายเสมาเป็นเพียงแค่ศิลปะแขนงหนึ่งที่ไม่ได้มีจุดเด่น จึงไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก ตรงข้ามกับการดำเนินงานประดิษฐ์ ข้อมูลความรู้และการแสดงหุ่นสายเสมาไปเผยแพร่ยังโรงเรียนต่างจังหวัด กลับได้รับความสนใจอย่างมาก จึงมีแนวคิดที่จะมุ่งสร้างสรรค์งานประดิษฐ์และการแสดงหุ่นสายเสมาที่มีเอกลักษณ์นอกพื้นที่กับผู้ที่เห็นคุณค่ามากกว่า โชนเด็กจากชุมชนแฟลตตำรวจสี่สารซึ่งมี นายจักรินทร์ ดีเลิศ เป็นผู้ริเริ่ม มีความมุ่งมั่นตั้งใจถ่ายทอดความรู้ไปยังเยาวชนคนรุ่นใหม่โดยไม่คิดมูลค่า แต่ความสนใจของเยาวชนในพื้นที่ยังน้อยอยู่มาก ประกอบกับขาดการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐในพื้นที่ ไม่มีสถานที่ถาวรในการเผยแพร่องค์ความรู้ ชุดการแสดงรวมถึงวัสดุอุปกรณ์ในการแสดงก็ไม่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานใดในพื้นที่เลย แต่ได้มาจากรายได้ส่วนตัวของผู้ริเริ่มที่นำมาเป็นต้นทุนในการประกอบการแสดงให้เยาวชนที่มีความสนใจ ส่วนเยาวชนในพื้นที่นอกจากจะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ แล้ว ยังมีรายได้ที่มาจากแรงศรัทธาของผู้ชมการแสดง ซึ่งแม้ว่าจะไม่มากนักแต่ก็สามารถสร้างความภาคภูมิใจให้กับผู้ปกครองและเยาวชนผู้มีใจรักในโชนเด็กได้ และศิลปะที่สำคัญของเขตหลักสี่อีกแขนง คือ ว่าจากชุมชนเคหะชุมชนบางบัวซึ่งมี นายกุน บุญนก เป็นผู้ริเริ่ม มีความเชี่ยวชาญด้านการทำว่ามีเอกลักษณ์เฉพาะที่โดดเด่นของเขตหลักสี่ แต่ปัจจุบัน นายกุน บุญนก ได้เสียชีวิตแล้ว คงไว้ซึ่งผู้สืบทอดที่ไม่มีเวลาในการสืบสาน ชุมชนและเยาวชนในพื้นที่จึงไม่มีโอกาสเรียนรู้ จึงทำให้ศิลปะว่าคงเหลือไว้แค่คำขวัญของเขตหลักสี่เท่านั้น ดังนั้นงานวิจัยนี้ จึงถูกนำมาศึกษาเพื่อหารูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนเขตหลักสี่ และเพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมนั้นสามารถสร้างคุณค่าและมูลค่าทางเศรษฐกิจของชุมชนในมิติต่างๆ ทั้งที่เป็นผลตอบแทนที่สามารถประเมินค่าได้ เช่น การมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการขายสินค้าและบริการของงานศิลปะนั้นโดยตรง และผลตอบแทนที่ไม่สามารถประเมินค่าได้ เช่น สภาพความเป็นอยู่ที่เกื้อกูลกัน สภาพชุมชนที่เป็นสุข และสภาพสิ่งแวดล้อมที่ดีอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่โดย การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรม
3. เพื่อศึกษารูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่โดย การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน

กรอบแนวคิดการวิจัย

นิยามศัพท์

รูปแบบ หมายถึง ลักษณะที่กำหนดขึ้นเป็นหลักหรือเป็นแนวทางซึ่งเป็นที่ยอมรับ ในงานวิจัยนี้ จะเป็นวิธีการถ่ายทอดศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่ไปสู่ชุมชนและเยาวชนเขตหลักสี่ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ

ฟื้นฟู หมายถึง ทำให้ดีหรือเจริญขึ้นมาใหม่อีกครั้ง ในงานวิจัยนี้ เป็นการทำให้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่กำลังเสื่อมสลายกลับมามีความหมายและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเขตหลักสี่

สืบสาน หมายถึง การสืบเนื่องหรือรับช่วงให้คงอยู่ ในงานวิจัยนี้ เป็นการทำให้ศิลปวัฒนธรรมของชุมชนได้ถูกนำมารับช่วงต่อโดยชุมชนและเยาวชนเขตหลักสี่เพื่อศิลปวัฒนธรรมของชุมชนนั้นจะได้คงอยู่สืบต่อไป

ศิลปวัฒนธรรม หมายถึง คุณค่าความงดงามหรือผลงานของมนุษย์ที่สร้างสรรค์และแสดงออกถึงความงดงามและสะท้อนถึงวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนแต่ละกลุ่ม ในงานวิจัยนี้ จะเป็นวัฒนธรรมในเชิงศิลปะและการแสดงที่มีรูปแบบเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเขตหลักสี่ อันประกอบด้วย หุ่นกระบอก หุ่นสายหัวโขน โขนเด็ก และว่าว

การมีส่วนร่วม หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ในงานวิจัยนี้ จะเป็นการร่วมมือกันของกลุ่มบุคคลต่างๆ ของชุมชนเขตหลักสี่เพื่อร่วมพิจารณาถึงปัญหาตลอดจนแนวทางในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่

เครือข่ายวัฒนธรรม หมายถึง การรวมกันของกลุ่มบุคคล องค์กร ที่ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ในงานวิจัยนี้ จะหมายถึงสภาวัฒนธรรมเขตหลักสี่ ซึ่งเป็นองค์กรที่มีความเกี่ยวข้องโดยตรงในการปฏิบัติงานด้านวัฒนธรรมในพื้นที่ รวมถึงเจ้าของหรือผู้สืบทอดภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่ที่ประกอบด้วย หัวโขน หุ่นกระบอก หุ่นสาย โขนเด็ก และว่าว

ชุมชน หมายถึง กลุ่มคนที่อยู่รวมกันในสังคมขนาดเล็ก ในงานวิจัยนี้ จะหมายถึงชุมชนอันเป็นที่ตั้งของศิลปวัฒนธรรมเขตหลักสี่ในแต่ละแขวง ได้แก่ ชุมชนตลาดบางเขน ชุมชนบางบัวหมู่บ้านอาทิศย์ ชุมชนเคหะชุมชนบางบัว และหมู่บ้านสุขสุรทรัพย์

บทบาทวรรณกรรม

1

ในการดำเนินโครงการวิจัยได้ใช้แนวคิดการอนุรักษ์ฟื้นฟูและสืบสาน แนวคิด การสืบทอดวัฒนธรรม และแนวคิดการมีส่วนร่วมมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย โดย อาร์นสไตน์ (Arnstein, 1969) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมว่า ในการที่จะให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ควรมีการดำเนินการให้ครบ 6 ขั้นตอน คือ การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุ ตลอดจนความต้องการ การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วม ในการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในการติดตาม และการมีส่วนร่วมในการมีส่วนได้ ส่วนเสีย ส่วนแนวคิดในการอนุรักษ์ ฟื้นฟูและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้พัฒนา มาจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2551) ที่เห็นว่า ต้องศึกษา และเก็บรวบรวมข้อมูลภูมิปัญญาในด้านต่างๆ ของท้องถิ่น ปลุกจิตสำนึกให้คนใน ท้องถิ่นตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ เลือกรสรภูมิปัญญาที่กำลังจะสูญหายหรือที่สูญหายไปแล้ว มาทำให้มีคุณค่าและ มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในท้องถิ่น มีการริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุง ภูมิปัญญา เพื่อให้เกิดความเหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนิน ชีวิตประจำวัน และต่อยอดเพื่อใช้ในการผลิต การตลาด และการบริหาร ส่งเสริม กิจกรรมโดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่าย การสืบสวนและพัฒนา ภูมิปัญญาของชุมชนต่างๆ เพื่อจัดกิจกรรมทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างต่อเนื่อง ส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาศักยภาพของชาวบ้านผู้ดำเนินงาน และปราชญ์ท้องถิ่นให้มีโอกาสแสดงศักยภาพด้านภูมิปัญญา และพัฒนาความรู้ ความสามารถได้อย่างเต็มที่จัดให้มีการยกย่องและประกาศเกียรติคุณในลักษณะ ต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมให้มีโอกาสได้รับการยกย่องและประกาศเกียรติคุณในระดับ ที่สูงขึ้นไป และเผยแพร่แลกเปลี่ยนโดยการส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมให้เกิด การเผยแพร่ แลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง เช่นเดียวกับ งานของ เปรมรัศมี ธรรมรัตน์ (2552) ที่ศึกษาเรื่อง การวิเคราะห์คุณค่าและการ ดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน กรณีศึกษา หนังใหญ่วัดขนอน อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์คุณค่าของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนัง ใหญ่ ศึกษาการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ และนำเสนอแนวทาง

การสืบทอดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ โดยผลการศึกษาพบว่า ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนมีคุณค่าที่สำคัญ 2 ด้าน ได้แก่ มีคุณค่าต่อการพัฒนาบุคคล และ คุณค่าต่อการพัฒนาสังคม มีการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจโดยสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่ชุมชน สร้างความภาคภูมิใจและความเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนและแสดงถึงพลังของชุมชนที่ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาส่วนปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่วัดขนอนนั้น ชุมชนมีการปรับตัวทางสังคมทั้งรูปแบบการถ่ายทอดความรู้และการแสดง ชุมชนมีการปฏิสัมพันธ์ร่วมกัน เห็นคุณค่าความสำคัญของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านหนังใหญ่ เกิดความร่วมมือมีการเผยแพร่ และสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ทางวัฒนธรรม ได้รับการส่งเสริมสนับสนุนจากสังคมภายนอก หน่วยงานองค์กรต่างๆ ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในสังคมไทย มีการรวบรวมและนำองค์ความรู้หนังใหญ่มาบูรณาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในสถานศึกษา จัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นให้กับเยาวชน จัดเวทีแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นและเพิ่มการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ผ่านช่องทางสื่อต่างๆ เพื่อสร้างความตระหนักการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านในชุมชน

ดำเนินงานวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยท้องถิ่น (Community Based Research หรือ CBR) ซึ่งเน้นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชนและนักวิจัย ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. จัดเวทีชี้แจงโครงการวิจัย เพื่อสร้างความเข้าใจในโครงการวิจัยกับเจ้าของพื้นที่และผู้ที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ เครือข่ายวัฒนธรรม สำนักงานเขตหลักสี่ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง รับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากชุมชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพื่อให้เกิดความร่วมมือและหาแนวร่วมในการทำงานให้โครงการวิจัยประสบความสำเร็จ รวมถึงเพื่อให้เกิดการสนับสนุนการทำงานของทีมวิจัยให้ได้แนวทางการกำหนดรูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ร่วมกัน

2. จัดประชุมทีมวิจัยประจำเดือนเพื่อสร้างความเข้าใจในเป้าหมายการทำงานร่วมกันเป็นระยะๆ และเพื่อวางแผนในการดำเนินการวิจัยและเตรียม

เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งเป็นเวทีแลกเปลี่ยนสถานการณ์การทำงาน สรุปบททวน วิเคราะห์ข้อมูล และวางแผนการทำงานร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

3. การสนทนากลุ่ม (Focus Group Interview) เป็นการสนทนาเฉพาะกลุ่มภาคชุมชน (Community Sector) เพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับองค์ความรู้ของชุมชนและศิลปวัฒนธรรมแต่ละแขนงในมุมมองความคิดที่แตกต่างไปจากเจ้าของภูมิปัญญา

4. การสำรวจ (Survey) เป็นการสำรวจข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนและศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ ได้แก่ ประวัติความเป็นมาของชุมชน สถานที่สำคัญในชุมชน และศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน

5. การสัมภาษณ์ (Interview Guide) โดยการสัมภาษณ์กลุ่มผู้รู้ (Key Informants) กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informants) และกลุ่มผู้รู้ภาคชุมชน (Community Sector) เพื่อหาคำตอบเกี่ยวกับองค์ความรู้ของชุมชนและศิลปวัฒนธรรมแต่ละแขนงว่าเป็นอย่างไร สภาพปัจจุบันของศิลปวัฒนธรรมแต่ละแขนงเป็นอย่างไร การฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นอย่างไร โดยใช้เทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ทำการสัมภาษณ์แบบที่ไม่มีโครงสร้างแบบขยายความออกไป (Divergent Interviewing) โดยสัมภาษณ์เจ้าของภูมิปัญญาศิลปวัฒนธรรมทั้ง 5 แขนง อันประกอบด้วย เจ้าของภูมิปัญญาด้านหุ่นสาย เจ้าของภูมิปัญญาด้านหุ่นกระบอก เจ้าของภูมิปัญญาด้านการทำวาว เจ้าของภูมิปัญญาด้านนาฏศิลป์หรือโขนเด็ก และเจ้าของภูมิปัญญาด้านการทำหัวโขน เป็นรายบุคคล เพื่อหารายละเอียดต่างๆ ในเรื่องขององค์ความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรม และการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชุมชนในเขตหลักสี่ รวมถึงสัมภาษณ์ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนตลาดบางเขน ชุมชนบางบัว หมู่บ้านอาทิตย์ ชุมชนเคหะ ชุมชนบางบัว และหมู่บ้านสุขสรรค์ ซึ่งเป็นชุมชนที่ตั้งอยู่ของศิลปวัฒนธรรมแต่ละแขนงตั้งอยู่ เพื่อหารายละเอียดของบริบทในพื้นที่ ข้อมูลแผนที่เดินดิน ความน่าสนใจที่มีอยู่ภายในชุมชน และการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

6. การสังเกต (Observation) ใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participatory Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non - participatory

Observation) โดยการเข้าไปร่วมกิจกรรมและสังเกตการทำกิจกรรมของชาวบ้านที่มีต่อการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรม เพื่อการสังเกตพฤติกรรมและเหตุการณ์ในลักษณะที่สำคัญๆ บันทึกลงสมุดแบบบันทึกการสังเกต

7. การเก็บรวบรวมข้อมูลสถานที่และบริบทโดยรอบอันเป็นที่ตั้งของศิลปวัฒนธรรมแต่ละแขนงตั้งอยู่พร้อมทั้งพบปะชุมชนในพื้นที่เพื่อทราบปัญหาและแนวทางการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมที่อยู่ในชุมชนของตน

8. การศึกษาดูงานตัวอย่างพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมเพื่อที่มิวิจัยจะได้นำมาเป็นแบบอย่างในการบริหารจัดการศิลปวัฒนธรรมในประเด็นที่คล้ายกัน เกิดความเข้าใจในการดำเนินงานมากขึ้นและนำมาสรุปบทเรียนจากการศึกษาดูงานเพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับพื้นที่ในการกำหนดแนวทางการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนเขตหลักสี่

งานวิจัยนี้มีการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อนำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมมาวิเคราะห์เชื่อมโยงและสังเคราะห์ถึงบริบทของพื้นที่สรุปความต้องการและศักยภาพในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่เพื่อให้ได้ข้อสรุปของรูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่ และสรุปผลข้อมูลเพื่อนำข้อมูลที่ได้นำมาทำการวิเคราะห์สังเคราะห์เพื่อให้ได้คำตอบตามวัตถุประสงค์และเพื่อนำมาร่างรูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนเขตหลักสี่

การนำเสนอข้อมูลและการคืนข้อมูลกลับสู่ชุมชนนั้น ทีมวิจัยได้มีการจัด เวทีรับฟังความคิดเห็นในชุมชน เพื่อนำข้อมูลจากการศึกษาคืนสู่ชุมชนและรับฟังความคิดเห็นข้อเสนอแนะในชุมชนโดยการนำเสนอข้อมูลและผลการศึกษาสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อให้ได้ข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นเพิ่มเติมและร่วมกันกำหนดรูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนเขตหลักสี่ มีการประชุมอภิปรายกลุ่ม เป็นการสนทนากลุ่มต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่โดยการนำเสนอรูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่โดยการมีส่วนร่วมสู่ชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ร่วมกันตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการนำไปดำเนินการต่อไป

มีการจัดการทดลองและดำเนินการตามรูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานโดยการมีส่วนร่วม โดยการจัดกิจกรรมโครงการ “ว่าวไทยลอยฟ้า ภูมิปัญญาชาวหลักสี่” ที่ได้จากการประชุมไปทดลองดำเนินการกับกลุ่มที่กำหนด เพื่อให้เห็นแนวทางในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรม เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขและพัฒนาเป็นรูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่โดยการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนเขตหลักสี่ มีการประเมินและสรุปผล เพื่อประเมินและสรุปผลจากการทดลองตามรูปแบบโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเขตหลักสี่และเสนอรูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรม โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนเขตหลักสี่ จัดให้มีเวทีถอดบทเรียนและคืนข้อมูลแก่ชุมชน เพื่อทบทวนและถอดบทเรียนจากกระบวนการทำงานวิจัยที่ผ่านมาของทีมวิจัย และมีการเผยแพร่ผลงานวิจัยและจัดทำรายงานเพื่อนำเสนอผลการวิจัยให้แก่ชุมชนและผู้เกี่ยวข้องเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ได้อย่างเหมาะสมและจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

ผลการวิจัย

1. การรวบรวมองค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรม พบว่า ศิลปวัฒนธรรมเขตหลักสี่ อันประกอบด้วย หัวโชน หุ่นกระบอก หุ่นสาย โชนเด็ก และว่าวศิลปวัฒนธรรมแต่ละแขนงนั้น พบว่า บ้านช่างทำหัวโชนลุงถนอม เริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 หัวโชนที่ได้รับความนิยม ได้แก่ หัวพ่อแก่ พระพิฆเนศ พระลักษมณ์ พระราม งานศิลปะหัวโชนของลุงถนอมจะมีจุดเด่นที่ไม่เหมือนใคร คือ ความละเอียดของลวดลายที่เป็นเอกลักษณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกระบวนการทำหัวโชนทุกขั้นตอน เป็นงานปั้นหรืองานทำมือ ไม่ใช่งานหล่อ ดังนั้น แต่ละหัวจึงมีความสวยงามและมีเอกลักษณ์ที่แตกต่างไม่เหมือนกัน วัสดุอุปกรณ์ที่ลุงถนอมนำมาใช้ก็จะถูกคัดสรรเป็นอย่างดี อาทิ แผ่นทองที่ใช้ก็จะเลือกใช้แผ่นทองที่มีคุณภาพดี จะไม่ใช้การลงด้วยสีทองเหมือนที่อื่น แต่จะใช้การปิดทองทั้งหมด กระบวนการทำจะมีความละเอียดประณีต หุ่นกระบอกไทยถือกำเนิดขึ้นเมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ.2540 โดยครูหนึ่ง ซึ่งมีจุดเริ่มต้น คือ การค้นคว้างานด้านหุ่นกระบอก การเรียนรู้และประดิษฐ์หุ่นกระบอกขึ้นเอง และได้ก่อตั้งบ้านตุ๊กกะตุ่นหุ่นกระบอกไทย

เพื่อเป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้สำหรับเยาวชนและผู้สนใจทั่วไป ได้ทำการเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านสื่อออนไลน์ และสื่ออื่นๆ รวมทั้งเดินทางไปเผยแพร่หุ่นกระบอกตามสถาบันการศึกษาและแหล่งชุมชนทั้งในประเทศและต่างประเทศ ความโดดเด่นของหุ่นของบ้านตุ๊กกะตุ่นที่ไม่เหมือนใคร คือ หุ่นทุกตัวสามารถลิ้มตาอ้าปากกระพริบตา กำมือและขยับนิ้วได้ หุ่นแต่ละตัวจะมีหน้าตาที่แตกต่างกัน มีทั้งลักษณะคล้ายคนจริง แบบดั้งเดิม และแบบการ์ตูน ผู้ชมสามารถชมการแสดงหุ่นได้แบบ 360 องศา โดยไม่เห็นคนเชิด เนื้อเรื่องที่ใช้แสดงก็จะแตกต่างจากที่อื่นที่จะเน้นเนื้อเรื่องที่มาจากวรรณคดี แต่เนื้อเรื่องที่ใช้แสดงหุ่นกระบอกของครูหนึ่งจะเน้นเนื้อเรื่องที่มาจากพงศาวดาร ซึ่งไม่มีใครทำมาก่อน หน้าตาของหุ่นก็จะสร้างตามหน้าตา บุคลิกลักษณะของพงศาวดารเรื่องนั้นๆ หุ่นสายเสมาก่อตั้งเมื่อวันที่ 10 เมษายน 2547 โดยครูหนึ่ง ซึ่งมีการสร้างสรรค์งานในลักษณะของศิลปะท้องถิ่น หุ่นสายเสมามีอัตลักษณ์ที่ชัดเจน คือ เป็นหุ่นไทยร่วมสมัย คือ มีความเป็นพื้นบ้านและมีความทันสมัยผสมผสานกันทั้งเนื้อหาและบุคลิกลักษณะของหุ่น หุ่นสายของคณะเสมาจะเป็นหุ่นพื้นบ้านที่สามารถเอาสิ่งที่อยู่รอบตัวมาทำเป็นหุ่นได้หมด ซึ่งคนทั่วไปสามารถสัมผัสแบบถึงเนื้อถึงตัวได้ ในขณะที่หุ่นประเภทอื่นสัมผัสแบบถึงเนื้อถึงตัวได้ยากเนื่องจากวัสดุและราคาของตัวหุ่น และอีกหนึ่งอัตลักษณ์ของหุ่นสายเสมาก็ คือ เนื้อหา โดยเนื้อหาของหุ่นสายที่คณะนำมาใส่นั้นจะชัดเจน คือ จะมีการนำเสนอในเรื่องของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมีประเด็นคำสอนในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมและศีลธรรมมาสอดแทรกในเนื้อหา แม้ว่าจะนำวรรณกรรมของต่างประเทศมาใช้ในการแสดงก็ตาม รวมถึงทำเรื่องธรรมะที่ผู้คนเข้าถึงหรือเข้าใจยากให้เป็นเรื่องง่าย ที่สำคัญ คือ วัสดุ โดยวัสดุที่คณะนำมาใช้ก็จะเน้นการนำสิ่งที่ไม่มีคุณค่าให้กลับมามีคุณค่า หรือเน้นวัสดุที่หาได้จากท้องถิ่นมาสร้างเป็นหุ่น ส่วนของหลักสี่ก็จะใช้วัสดุที่จับต้องได้หรือสามารถหาได้ เช่น ฆวด ไม้เสียบลูกชิ้น เป็นต้น เป็นการนำวัสดุมาประยุกต์ใช้ ไม่จำกัดความคิดสร้างสรรค์เพราะคณะเสมา มีความชัดในเรื่องของเศรษฐกิจพอเพียง บ้านว่าลุงกุน โดยลุงกุน บุญนุก ผู้ซึ่งเชี่ยวชาญด้านการทำว่าพื้นบ้านทุกชนิด ผลงานการสืบสานและสร้างสรรค์มีคุณค่าทางด้านศิลปะการสืบสานภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ ทำให้ได้รับการยอมรับของชุมชนสังคมทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ได้รับการยกย่องเชิดชูเกียรติ ให้เป็นครุภูมิปัญญาไทยรุ่นที่ 4 ด้านศิลปกรรมประจำปี พุทธศักราช 2548 จากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ อีกทั้งได้รับป้าย “ชุมชนท้าวว” จากหน่วยงานภาครัฐ เป็นชื่อเรียกชุมชนที่เกิดขึ้นจากการที่ได้มีผู้อยู่อาศัยในชุมชนประกอบอาชีพในการประดิษฐ์ว้าวซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนไทย และเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านออกจำหน่ายเผยแพร่ในชุมชน ความสำคัญของว้าวลุงกุน ได้นำมาซึ่งคำขวัญของเขตหลักสี่ คือ “วัดหลักสี่งาม วิจิตร แหล่งผลิตว้าวไทย เลื่องลือไกลหัวโชน งามนำยล เขตหลักสี่” จุดเด่นของว้าวลุงกุนที่ไม่เหมือนใคร คือ กระจดาที่นำมาทำว้าว ซึ่งเป็นกระจดาสาอย่างดีเหนียวและทน โดนน้ำได้ หากโดนน้ำก็สามารถนำมาตากแดดแล้วก็นำมาเล่นต่อได้เลย ที่สำคัญ คือ ว้าวลุงกุนหลักสี่จะเน้นในเรื่องของการอนุรักษ์ไทยเป็นสำคัญ ได้แก่ ว้าวชุดพระอภัยมณี ว้าวชุดหนุมานท่าต่างๆ ว้าวตุ๊กตุ๊ก ว้าว 12 ราศี เป็นต้น ความโดดเด่นของว้าวลุงกุนที่คงความเป็นเอกลักษณ์ความเป็นไทยนี้ ทำให้ว้าวลุงกุนเป็นที่สนใจของบริษัทต่างๆ ที่มักจะติดต่อขอซื้อไปเพื่อประดับตกแต่งบูธหรือ ตกแต่งร้าน โชนเด็กหรือนาฏศิลป์หลักสี่ โดยครูโชน ซึ่งจบวิทยาลัยนาฏศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นคนจังหวัดนนทบุรี ได้ผ่านมายังพื้นที่เขตหลักสี่ พบเห็นวิถีชีวิตเด็กกริมคลองในพื้นที่ ที่พ่อแม่ผู้ปกครองไม่มีเวลา ทุกคนหาเช่ากินค่าเด็กกริมคลองต้องใช้ชีวิตอยู่และดูแลกันเอง จึงเกิดความเป็นห่วงและคิดหาแนวทางช่วยเหลือ เนื่องจากหากปล่อยให้เด็กกริมคลองในพื้นที่ใช้ชีวิตอยู่ที่เป็นอยู่ ก็จะมี ความเสี่ยงในเรื่องของความไม่ปลอดภัยและยาเสพติด ครูโชนจึงคิดนำความรู้ที่มีมาถ่ายทอดให้เด็กกริมคลองในพื้นที่เขตหลักสี่ได้ความรู้และสามารถมีรายได้จากการเรียนรู้นาฏศิลป์ จึงได้ย้ายมาอยู่ที่เขตหลักสี่และเปิดสอนรำไทยและโชนให้กับเด็กกริมคลองโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย

2. การมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมหัวโชนนั้น ลุงถนอมซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญามีความต้องการสืบสานการทำหัวโชน แต่ด้วยปัญหาและการไม่เอื้อประโยชน์ของหน่วยงานภาครัฐ จึงเป็นอุปสรรคต่อการสืบสานการทำหัวโชน ในขณะที่ชุมชนตลาดบางเขน อาจยังให้ความสนใจไม่มากนัก ด้วยปัญหาเรื่องที่ดินจึงทำให้ไม่พร้อมที่จะเรียนรู้เนื่องจากทุกคนในชุมชนต่างกำลังมีความวิตกกังวลต่อการถูกไล่ที่ของบริษัทเอกชน

แต่เห็นว่าศิลปวัฒนธรรมประเภทหัตถ์ควรจะได้รับ การสืบสาน โดยอาจเน้นไป ยังเยาวชนในชุมชนอื่นหรือชุมชนใกล้เคียง เพื่อให้การทำหัตถ์ยังคงอยู่ในเขต ต่อไป หรืออาจจัดในรูปแบบของกิจกรรมในชุมชน ทางชุมชนก็พร้อมให้ความ ร่วมมือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมหุ่ นกระบอก พบว่า ครูหนึ่ง ซึ่งเป็นเจ้าของภูมิปัญญานั้นมีการฟื้นฟูและสืบสานหุ่ นกระบอกกับบุคคลที่สนใจนอกพื้นที่มาอย่างดีและทำอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง ชาวค้ แต่ชุมชนในพื้นที่ ซึ่งครูหนึ่งนั้นมีความต้องการสืบสานการทำหุ่ นกระบอกแก่ชุมชน แต่ไม่ทราบถึงปัญหาของชุมชนที่ไม่เข้ามามีส่วนร่วมในศิลปวัฒนธรรมหุ่ นกระบอก และเมื่อทีมวิจัยได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลกับชุมชน ทำให้ทราบว่าชุมชนบางบัวหมู่บ้าน อาทิตย์หลายคนไม่รู้จักและไม่เคยได้ยินว่ามีบ้านหุ่ นกระบอกอยู่บริเวณชุมชน ส่วน ชาวบ้านที่พอจะทราบข้อมูลบ้านหุ่ นกระบอกอยู่บ้างก็มีความสนใจที่จะเรียนรู้ แต่ ไม่กล้าที่จะประสานเจ้าของภูมิปัญญา โดยทางชุมชนต้องการให้ทีมวิจัยเป็น ตัวกลางในการประสานกับครูหนึ่งเจ้าของภูมิปัญญาหุ่ นกระบอก เพื่อพูดคุย พร้อม ทั้งหาแนวทางร่วมกันเพื่อเรียนรู้และสืบสานศิลปวัฒนธรรมหุ่ นกระบอก การมีส่วนร่วม ของชุมชนในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมหุ่ นสาย พบว่า เจ้าของ ภูมิปัญญานั้นมีการฟื้นฟูและสืบสานหุ่ นสายกับเยาวชนในต่างจังหวัดมาอย่างดี และดำเนินการอยู่ได้อย่างต่อเนื่อง ชาวค้ แต่เยาวชนในพื้นที่ รวมถึงชาวการมี ส่วนร่วมของคนในหมู่บ้าน ซึ่งทีมวิจัยจะได้นัดหมายเจ้าของภูมิปัญญาและคณะ กรรมการหมู่บ้านเพื่อหาแนวทางในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมระหว่างคนใน หมู่บ้านสุขสรรค์และเจ้าของภูมิปัญญาหุ่ นสายเสมออันจะเป็นการสืบสานหุ่ นสาย ร่วมกัน รวมถึงการหาแนวทางร่วมกันของทีมวิจัย หน่วยงานภาครัฐ และสถาบัน การศึกษาในพื้นที่ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนให้เยาวชนในพื้นที่เขตหลักสี่ได้มีโอกาส เข้ามามีส่วนในการสืบสานหุ่ นสายต่อไป การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและ สืบสานศิลปวัฒนธรรมว่า พบว่า ผู้สืบทอดภูมิปัญญามีความต้องการฟื้นฟูและ สืบสานการทำว่าว แต่ติดขัดด้วยเวลาเนื่องจากทำงานประจำ ในขณะที่ทางชุมชน นั้นมีความสนใจที่จะเรียนรู้และต้องการที่จะสืบสานว่าวลูกกุน เพื่อให้ว่าวลูกกุนยัง คงความมีชีวิตต่อไปในเขตหลักสี่ ซึ่งทีมวิจัยจะได้นัดหมายผู้สืบทอดภูมิปัญญา และชุมชนเพื่อหาแนวทางในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมว่าวร่วมกัน

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมขอนแก่น พบว่า ครูโหนด มีความต้องการสืบสานนาฏศิลป์และการแสดงโขนเด็กให้กับเยาวชนในพื้นที่เขตหลักสี่ ในขณะที่ทางชุมชนอื่นในพื้นที่เขตหลักสี่รวมถึงเครือข่ายวัฒนธรรม ก็ต้องการให้โขนเด็กได้รับการสืบสาน

3. รูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรม พบว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อรักษาคุณค่าศิลปวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์ให้คงอยู่ในพื้นที่ตลอดไป โดยแนวทาง ในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมนั้น จำเป็นต้องมีผู้นำที่เป็นที่รู้จักและชุมชนให้ความเชื่อถือศรัทธาเป็นผู้ริเริ่ม มีหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วม มีการสร้างเครือข่ายในทุกภาคส่วน มีการให้ความรู้ความเข้าใจในด้านศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าที่มีอยู่ในพื้นที่แก่ชุมชน ใช้สถานศึกษาเป็นที่ปลูกฝังความรักและหวงแหนศิลปวัฒนธรรมแก่เยาวชน มีการฝึกปฏิบัติ เพื่อให้เยาวชนและชุมชนเกิดความชำนาญ และสามารถสร้างงานศิลปวัฒนธรรมนั้นให้เกิดรายได้ อีกทั้งการมีความพยายามให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมเขตหลักสี่ ตั้งแต่การริเริ่ม ร่วมคิด ควบคุม ดำเนินงาน ประเมินผล และรับผลประโยชน์ ดังนี้

1) ริเริ่ม การริเริ่มให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมในชุมชนเขตหลักสี่ ทีมวิจัยและชุมชนได้มีการประชุมร่วมกันถึงปัญหาและแนวทางที่จะให้ชุมชนและเยาวชนเกิดความตระหนักในคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่เขตหลักสี่ รวมถึงเป็นการเริ่มต้นปลูกจิตสำนึกให้เกิดความรักและหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมของชุมชนเขตหลักสี่ ตลอดจนแนวทางในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ ซึ่งแนวทางการดำเนินงานนั้นได้ข้อสรุปในการริเริ่ม คือ ประสานสภาวัฒนธรรมเขตหลักสี่ได้นำข้อมูลความรู้ด้านศิลปวัฒนธรรมที่มีในพื้นที่พูดคุยกับผู้นำชุมชน และให้ความรู้กับเยาวชนในสถานศึกษา ซึ่งสถานศึกษานำร่องก็คือ โรงเรียนเคหะทุ่งสองห้องวิทยา 1 โดยประสานสภาวัฒนธรรมเขตหลักสี่ ในฐานะประธานกรรมการสถานศึกษา ได้มีการประสานกับผู้อำนวยการโรงเรียน เพื่อให้ทีมวิจัยและเจ้าของภูมิปัญญาได้เข้าไปถ่ายทอดความรู้และฝึกปฏิบัติ ซึ่งการที่ทีมวิจัยได้มีโอกาสพูดคุยกับผู้นำชุมชนเนื่องด้วยความยินยอมจากผู้อำนวยการสำนักงานเขตเนื่องจากการพบผู้นำชุมชนทั้งหมดได้นั้น เป็นวาระต่อเนื่องจากการ

ประชุมผู้นำชุมชนประจำเดือนซึ่งจัดโดยสำนักงานเขตหลักสี่ โดยเป็นผู้นำที่มาจากทุกชุมชนในเขตหลักสี่ รวมจำนวนประมาณ 200 คน ในส่วนของเยาวชนนั้น ทีมวิจัยก็ได้ความร่วมมือจากผู้อำนวยการโรงเรียน ดังนั้นแนวทางการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมจึงถือได้ว่าเป็นการริเริ่มด้วยกันของเครือข่ายวัฒนธรรม ชุมชนเจ้าของภูมิปัญญา ภาครัฐและสถานศึกษา

2) ร่วมคิด เมื่อชุมชน ภาครัฐและสถานศึกษา เกิดความรู้ความเข้าใจ และเห็นถึงคุณค่าของศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ การฟื้นฟูและสืบสานวัฒนธรรมจึงนำมาสู่การร่วมคิด โดยทีมวิจัยได้มีการสังเกตและวิเคราะห์ข้อมูลงเงินนำมาสู่การเลือกกว่าเป็นศิลปวัฒนธรรมนำร่องที่จะนำมาฟื้นฟู ด้วยเหตุผล คือ ทำง่าย ไม่ต้องใช้ระยะเวลา ค่าใช้จ่ายไม่สูง และว่ายังคงเป็นคำขวัญของเขตด้วย เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนได้ร่วมกันหาแนวทางการฟื้นฟูและสืบสานวัฒนธรรมจนนำมาสู่ความคิดในการจัดกิจกรรมการแข่งขันว่า

3) ควบคุม การควบคุมดูแล เป็นตัดสินใจดำเนินงานร่วมกันระหว่างเครือข่ายวัฒนธรรมโดยสภาวัฒนธรรมเขตหลักสี่ ชุมชน สำนักงานเขต สถานศึกษา และเจ้าของภูมิปัญญา เพื่อให้การดำเนินงานบรรลุตามวัตถุประสงค์ อาทิ รูปแบบการจัดกิจกรรม สถานที่ งบประมาณ เป็นต้น ซึ่งจากการนำเจ้าของภูมิปัญญาไปให้ความรู้ด้านการทำว่าวกับทั้งชุมชนและนักเรียนในโรงเรียน และพบว่าต่างก็ให้ความสนใจที่จะเรียนรู้วิธีการทำว่าวอย่างตั้งใจ ทั้งชุมชนทั้งนักเรียนสามารถทำว่าวออกมาได้อย่างง่ายดายและสวยงาม ที่สำคัญทุกคนรู้สึกสนุกสนานกับการทำและเล่นว่าวเป็นอย่างมาก เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนจึงได้ข้อสรุปว่า ด้วยระยะเวลาของทีมวิจัยเองที่จะต้องได้ผลของข้อมูล รวมถึงระยะเวลาของการเรียนรู้ของชุมชนและนักเรียน ต้องใช้การเรียนรู้ที่สั้น ชุมชนและนักเรียนสามารถทำได้จริง และมีส่วนร่วมตั้งแต่การริเริ่มจนถึงการได้รับผลประโยชน์ ศิลปะด้านว่าวสามารถตอบใจത്യมากที่สุด จึงตัดสินใจจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อเป็นการฟื้นฟูว่าวที่กำลังจะสูญหายไปจากเขตหลักสี่ ในชื่อโครงการ “ว่าวไทยลอยฟ้า ภูมิปัญญาชาวหลักสี่” ขึ้น รวมถึงการเชิญวิทยากรจากภาคเอกชนมาให้ความรู้ด้านการขายออนไลน์กับชุมชน เพื่อชุมชนจะได้ทำว่าวขายทางออนไลน์ได้ในอนาคต เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนมีการสร้างเครือข่ายในทุกภาคส่วน มีการประสานงานกับทุกภาคส่วน

ทั้งหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน เจ้าของภูมิปัญญา และสถานศึกษา เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนกิจกรรม มีการร่วมกันตัดสินใจในรูปแบบกิจกรรม มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบ อาทิ ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายรับสมัคร ฝ่ายหาผู้สนับสนุน ฝ่ายติดต่อประสานงาน ฝ่ายของรางวัล ฝ่ายกติกากิจกรรมการตัดสินใจ เป็นต้น

4) ดำเนินการ การดำเนินการตามแผนที่ได้จากการมีส่วนร่วมนั้น นำมาซึ่งความสามัคคี ความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคส่วนในการที่จะทำให้โครงการ/กิจกรรมบรรลุผลสำเร็จตามหน้าที่ที่ได้รับร่วมกัน อาทิเช่น ในการประชาสัมพันธ์ ผู้นำชุมชนจะช่วยกันเชิญชวนคนในชุมชนให้ร่วมกิจกรรม มีการประชาสัมพันธ์ผ่านไลน์และเฟซบุ๊กของชุมชน รวมถึงการบอกต่อ โรงเรียนมีการประชาสัมพันธ์ไปยังนักเรียนที่สนใจให้เข้าร่วมกิจกรรม หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ หน่วยงานภาคเอกชนได้เข้าร่วมกิจกรรมจากความร่วมมือของชุมชนที่ประสานงาน เป็นต้น ซึ่งการดำเนินการโครงการ/กิจกรรมสามารถบรรลุผลสำเร็จด้วยการสนับสนุน ร่วมมือของทุกภาคส่วน อันเนื่องมาจากมีการริเริ่ม ร่วมคิด และตัดสินใจร่วมกัน

5) ประเมินผล การดำเนินการที่มาจาก การริเริ่ม ร่วมคิด และตัดสินใจร่วมกัน เมื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ย่อมเป็นไปได้ในทิศทางที่ดี กล่าวคือ ผู้เข้าร่วมโครงการ/กิจกรรมมีความพึงพอใจในภาพรวมของการจัดโครงการ/กิจกรรมเป็นอย่างมาก และเรียกร้องให้จัดโครงการ/กิจกรรมในลักษณะนี้อีกในครั้งต่อไป ในขณะเดียวกัน การประเมินผลที่ได้จากการจัดโครงการ/กิจกรรมร่วมกันยังนำมาซึ่งข้อมูลที่เป็นโอกาส ตลอดจนอุปสรรคปัญหา ที่ทำให้เกิดเป็นแนวทางในการปรับปรุงแก้ไขและจัดโครงการ/กิจกรรมครั้งต่อไปที่สมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

6) รับผลประโยชน์ โครงการ/กิจกรรมที่ได้ดำเนินการร่วมกันและประสบความสำเร็จย่อมนำมาซึ่งความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมที่มีอยู่ในพื้นที่ของตน ชุมชนในพื้นที่เห็นถึงคุณค่า เกิดความรักความหวงแหนในศิลปวัฒนธรรมในเขตหลักสี่มากขึ้น ดังเช่น งานสถาปนาครบรอบ 22 ปี สำนักงานเขตหลักสี่ เมื่อวันที่ 21 พฤศจิกายน 2562 ที่ผ่านมา ภาพเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรมการเล่นว่าว ได้ถูกนำมาใช้เป็น Backdrop และนำมาสกรีนลงบนถุงผ้าแจกเป็นของที่ระลึกให้กับผู้มาร่วมงาน ในขณะเดียวกัน เยาวชนก็ยังสามารถนำทักษะความรู้ที่ได้จากการประดิษฐ์ว่าวมาสร้างเป็นผลงานให้เกิดรายได้โดยการสนับสนุนของผู้ปกครองอีกด้วย

การอภิปรายผล

องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่ ส่วนใหญ่เป็นศิลปวัฒนธรรมประเภทศิลปกรรมโดยงานวิจัย พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมในการริเริ่มหรือค้นหาปัญหา เครือข่ายวัฒนธรรมนำโดยสภาวัฒนธรรมเขตหลักสี่ หน่วยงานภาครัฐ สถานศึกษา และชุมชน เมื่อมีการช่วยดำเนินการค้นหาปัญหาที่เกิดขึ้น มีการระดมความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในกิจกรรมโครงการตั้งแต่เริ่มต้น ย่อมทำให้การดำเนินงานกิจกรรมโครงการมีทิศทางของความสำเร็จ สอดคล้องกับ Rapepat (2004) ซึ่งได้กล่าวถึง ขั้นตอนการมีส่วนร่วมว่าการมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการร่วมค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหาภายในชุมชนนั้นเป็นขั้นตอนแรกที่ประชาชนจะสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการค้นหา ปัญหาและสาเหตุของปัญหาภายในชุมชน ด้านการมีส่วนร่วมในการร่วมคิดหรือวางแผน พบว่า การจัดกิจกรรมในการให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องของศิลปวัฒนธรรมในชุมชนเขตหลักสี่ โดยใช้โรงเรียนและศูนย์กิจกรรมภายในชุมชนเป็นสถานที่ถ่ายทอดองค์ความรู้โดยมีการวางแผนและร่วมคิดในการกำหนดวิธีการถ่ายทอด วิธีการฝึกปฏิบัติโดยฝึกกับเจ้าของภูมิปัญญา ตลอดจนถึงการจัดกิจกรรมโครงการการแข่งขันว่า มีการร่วมปรึกษาหารือและมีการมอบหมายหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่กำหนด ทำให้ชุมชนได้รับข้อมูลข่าวสารและมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่เขตหลักสี่ สอดคล้องกับ Niekerk (2014) ซึ่งกล่าวว่า ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและวางแผนการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ ซึ่งจะเกิดขึ้นด้วยวิธีการประสานงานและการรวมกลุ่มกันอีกทั้งยังสอดคล้องกับ Kasperon, R.E. (1974) ว่าการมีส่วนร่วมจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จได้โดยทุกคนร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ เอกชน องค์การพัฒนาเอกชนทุกฝ่ายต้องเปิดโอกาสให้ท้องถิ่นดำเนินการเองโดยจะต้องสนับสนุนความรู้ให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ และให้ความช่วยเหลือที่เหมาะสมและการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นประชาชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทุกด้าน ได้แก่ การคิดการวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินการ การประเมินผลและการรับผลประโยชน์ร่วมกันจากกิจกรรมที่ได้ดำเนินการ ด้านการมีส่วนร่วมในการควบคุมหรือตัดสินใจ พบว่า การมีส่วนร่วมในการ

ควบคุมการดำเนินงานตั้งแต่เริ่มกิจกรรมจนเสร็จสิ้นกิจกรรม ทั้งการควบคุมดูแล การจัดการให้ความรู้ ควบคุมดูแลด้านการดำเนินการ ควบคุมดูแลด้าน การประชาสัมพันธ์ ชุมชนจะให้ความร่วมมือ สอดคล้อง (Cohen & Uphoff, 2001) ที่กล่าวว่า การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ นั้นหมายถึง การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการคิดริเริ่มโครงการโดยมีการอภิปรายถึงปัญหาและความต้องการมีการจัดลำดับ ความสำคัญของปัญหาการกำหนดทางเลือกว่าควรจะทำโครงการหรือกิจกรรม ไດบ้างและการตัดสินใจว่าจะทำโครงการหรือกิจกรรมใดและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจยังครอบคลุมไปถึงการตัดสินใจในระหว่างการดำเนินงานโครงการ ด้าน การมีส่วนร่วมในการดำเนินการหรือปฏิบัติกิจกรรมโครงการในพื้นที่ พันธ์ฟู และสืบสานศิลปวัฒนธรรม พบว่า เครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชนได้มีส่วนร่วม ดำเนินงาน มีโอกาสเป็นคณะกรรมการในการจัดงานหรือกิจกรรมโครงการแข่งขัน ว่าและร่วมกิจกรรมตามบทบาทหน้าที่ เป็นการปฏิบัติงานร่วมกับหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนในท้องถิ่นทั้งสภาวัฒนธรรมเขต สำนักงานเขต สถานศึกษา หน่วยงานภาคเอกชนในพื้นที่ และเจ้าของภูมิปัญญา ซึ่งในการดำเนินการหรือ ปฏิบัติกิจกรรมโครงการนั้น หากชุมชนมีส่วนร่วมในการริเริ่มมาตั้งแต่เริ่มต้น การ ปฏิบัติกิจกรรมโครงการต่างๆ ก็จะได้รับความร่วมมือสนับสนุนอย่างเต็มที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา (2555) คือ การดำเนินงาน ที่มาจากการริเริ่มร่วมกันจะส่งเสริมให้เกิดการลงทุน การร่วมแรงร่วมใจในกิจกรรม ของชุมชนอย่างจริงจังและจริงใจ ด้านการมีส่วนร่วมการติดตามและประเมินผล พบว่า ในการดำเนินกิจกรรมการพันธ์ฟูและสืบสาน เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน จะติดตามและประเมินผลกิจกรรมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การให้ความรู้ความเข้าใจ ในศิลปวัฒนธรรม การฝึกปฏิบัติ ด้วยการสังเกตความสนใจ ตั้งใจ ความชื่นชอบ และความสนุกสนานของชุมชนและเยาวชนที่ร่วมกิจกรรม รวมถึงการใช้แบบ ประเมินวัดความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมกิจกรรมโครงการ เพื่อวิเคราะห์ผล และข้อ เสนอแนะ เพื่อนำไปเป็นฐานข้อมูลและปรับใช้ในการจัดกิจกรรมโครงการพันธ์ฟู และสืบสานศิลปวัฒนธรรมในครั้งต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา (2555) ว่าการติดตามความก้าวหน้าผลการดำเนินงานของ

โครงการหรือมอบหมายให้คนในชุมชนเป็นผู้ตรวจสอบ ติดตาม ประเมินผลส่งผลต่อเศรษฐกิจของชุมชนเนื่องจากการประเมินผลกระทบไม่ว่าจะเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดีจะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาจุดที่ดีขึ้นไปได้ ส่วนจุดที่ไม่ดีหรือเป็นปัญหาก็จะสามารถแก้ไขปัญหานั้นได้ทันที ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์พบว่า กิจกรรมการฟื้นฟูและสืบสานที่สามารถทำให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมโครงการ หรือสามารถสร้างรายได้ ย่อมมีแนวโน้มของการมีส่วนร่วมเป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ Wang, Yang, Chen, Yang & Li (2010) ซึ่งพบว่า การมีส่วนร่วมนั้น ชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์อย่างทั่วถึง อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ กุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา (2555) ว่าการมีส่วนร่วมมักเกิดขึ้นจากการที่คนในชุมชนได้รับประโยชน์อันเกิดจากการดำเนินโครงการ/กิจกรรมของชุมชน หรือได้รับรายได้จากกิจกรรม/โครงการของชุมชน รวมถึงได้มีโอกาสเข้าไปขายสินค้าที่ระลึกในบริเวณสถานที่ท่องเที่ยวของชุมชน

สรุปผลการวิจัย

จากการที่เขตหลักสี่มีศิลปวัฒนธรรมอันทรงคุณค่าอยู่หลายแขนง แต่ศิลปวัฒนธรรมเหล่านั้นชุมชนในพื้นที่กลับไม่เห็นคุณค่ามากเท่าที่ควร ซึ่งจากการดำเนินงานวิจัยอย่างเป็นขั้นตอน สามารถสรุปข้อมูลเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดรูปแบบการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมได้ว่า การฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมนั้นควรมีกระบวนการดำเนินการตั้งแต่การริเริ่มร่วมคิด ควบคุม ดำเนินงาน ประเมินผล และรับผลประโยชน์ ร่วมกัน โดยการที่เครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนได้นำศิลปวัฒนธรรมประเภทว่าเป็นศิลปวัฒนธรรมนำร่องที่จะนำมาฟื้นฟูและสืบสาน ด้วยการจัดกิจกรรม “ว่าวไทยลอยฟ้า ภูมิปัญญาชาวหลักสี่” ขึ้น โดยมีทุกภาคส่วนเข้ามาร่วมในการจัดกิจกรรม ส่งผลให้กิจกรรมประสบความสำเร็จ เป็นที่พึงพอใจของทุกฝ่าย ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมของเขตหลักสี่โดยการมีส่วนร่วมได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผลที่ได้เป็นรูปธรรมของการฟื้นฟูและสืบสานศิลปวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วม คือ ศิลปะว่าว ดังนั้น ในครั้งต่อไปจึงควรทำการศึกษาวิจัยในเรื่องการอนุรักษ์สืบสานศิลปวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของศิลปวัฒนธรรมแขนงอื่นที่เหลือ อันได้แก่ หุ่นกระบอก หุ่นสาย หัวโขน และโขนเด็ก เพื่อให้ได้ผลเป็นรูปธรรมต่อไป

2. ควรทำการศึกษาการบูรณาการความรู้ว่าวไทยกับความรู้ทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อขยายขีดความสามารถของว่าวไปสู่เรื่องต่าง ๆ เพื่อให้ทันกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป

3. ควรศึกษาวิจัยกลยุทธ์การตลาดเพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์

เอกสารอ้างอิง

กุลจิรา เสาวลักษณ์จินดา. (2555). *การมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการแหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษา อำเภอนิคมธัญบุรี จังหวัดสิงห์บุรี*. ปทุมธานี : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรเวศน์บุรี.

เปรมรัศมี ธรรมรัตน์. (2552). *การวิเคราะห์คุณค่าและการดำรงอยู่ของศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน : กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดขนอน อำเภอนิคมธัญบุรี*. นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สำนักงานเขตหลักสี่ ฝ่ายพัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม. (2560). *เอกสารข้อมูลชุมชนที่จัดตั้งตามระเบียบกรุงเทพมหานคร*. กรุงเทพฯ : สำนักงานเขตหลักสี่. (เอกสารจัดสำเนา)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (2551). *คู่มือแนวทางดำเนินงานการป้องกันคุ้มครองภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ : กระทรวงวัฒนธรรม.

Arnstein, S. R. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *American Institute of Planners Journal*, 35(4), 216-224.

- Cohen, J. M. & Uphoff, N. T. (2001). *Rural Development Participation : Concept and Measures for Project Design Implementation and Evaluation*. New York : Rural Development Committee, Center for International Studies, Cornell University.
- Kasperson, R. E. (1974). *Participation, Decentralization and Advocacy Planning*. U.S.A : Washington D.C.
- Niekerk, M.V. (2014). Advocating Community Participation and Integrated Tourism Development Planning in Local Destinations : The Case of South Africa. *Journal of Destination Marketing & Management*, 3(2), 82–84.
- Rapepat, A. (2004). *The Participation of Citizens in Development*. Bangkok : Centre for Health Policy.
- Wang, H., Yang, Z., Chen, L., Yang, J. & Li, R. (2010). Minority Community Participation in Tourism : A Case of Kanas Tuva Villages in Xinjiang, China. *Tourism Management*, 31(6), 759–764.

